

RATOVANJE U 21. STOLJEĆU - POSTMODERNA ILI POVRATAK U 19. STOLJEĆE

Domjančić, Stjepan

Source / Izvornik: **Polemos : časopis za interdisciplinarna istraživanja rata i mira, 2012, XV, 101 - 112**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:249:912984>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-15**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Croatian Defence Academy "Dr. Franjo Tuđman"](#)

RATOVANJE U 21. STOLJEĆU - POSTMODERNA ILI POVRATAK U 19. STOLJEĆE

Stjepan Domjančić *

UDK: 355.01"200"

355.4"200"

Pregledni rad

Primljeno: 7.XII.2012.

Prihvaćeno: 15.II.2013.

Sažetak

Ratovanje na početku 21. stoljeća snažno je obilježeno bijegom vojske sa strateškog problematiziranja i sklanjanjem na operativnu ili čak taktičku razinu djelovanja, koje pak oblikuje kao *policy-free zone*. U vojnoj percepciji to je posljednje utočište vojne ekspertize, autonomno i slobodno od sve brojnijih civilnih elemenata u mozaiku civilno-vojnih odnosa. S druge strane, suvremene vojske projektiraju doktrinarne i planske modele provedbe operacija, koji su tehnološki isključivi i ukorijenjeni u taktičkom detaljiziranju. Sve to ukazuje na kronično nerazumijevanje strategije, nedostatak pravih strateških mislilaca i na potrebu propitivanja i analiziranja odnosa vojnog i političkog u novom postmodernom dobu. Može se reći kako civilno-vojni odnosi, stoga, prolaze kroz izuzetno dinamično i osjetljivo razdoblje, kako po vojsku, tako i po društvo, koje se po dosezima implikacija koje nosi, može mjeriti s razdobljem uspostave nacionalne države te ga čak i nadmašivati.

Ključne riječi: ratovanje, strateška razina, operativna razina, postmodernizam, doktrinarni i planski modeli

UVOD

Vojska je oduvijek smatrana institucijom bitno obilježenom terminima moći i interesa, pa smo stoga, bar na prvi pogled, s vojskom najčešće u području čiste pragmatičnosti. Međutim, s druge strane, vojska je čvrsto ukorijenjena u ambivalentnu ljudsku prirodu, a s toga aspekta stvari više ne možemo smatrati tako jednostavnim ni jednoznačnim. Brojni radovi o fenomenu vojnog i političkog, odnosno, njihovoj međusobnoj interakciji, (a u svojoj biti se tu zapravo radi o odnosu pojedinca – društvene grupe – političke zajednice i vojske kao produkta tih entiteta, odnosno, procesa koji se unutar i/ili između njih odvijaju) korespondiraju s pojavom nacionalne države. Nacionalna država, njeni izravni produkti (kao što su razne institucije), ali

* Dr.sc. Stjepan Domjančić (stjepan.domjancic@gmail.com) uposlen je u Hrvatskom vojnom učilištu „Petar Zrinski“ Ministarstva obrane Republike Hrvatske. Stavovi izneseni u radu osobni su stavovi autora i nemaju veze s institucijom u kojoj je uposlen.

i izravne i neizravne posljedice njena postojanja (kao što su međudržavni odnosi, savezi, prešutno ili izrijeком prihvaćena pravila itd.) okvir su svakog razmatranja vojnog fenomena.

Dakle, s jedne strane, složenost društvene strukture čiju ambivalentnost najjasnije uočavamo u samoj ljudskoj prirodi, a s druge strane, politički konstrukt u njegovom užem i širem značenju, onemogućuju pozicioniranje pitanja o vojsci bez zahvaćanja tog šireg kompleksa.

Na ovoj općoj, načelnoj razini lako se složiti sa stavom o potrebi dubljeg razumijevanja vojske i vojnog fenomena općenito, te o izlasku vojnih studija iz svojevrsnog vojnog, organizacijskog geta u područje širih društvenih studija. Međutim, kad se dođe na područje izučavanja i djelovanja gdje bi se takav pristup trebao jasno očitovati, nailazimo na bitno drukčiju sliku.

U području razumijevanja klasičnog „vojnog trojstva“ strateško-operativno-taktičko, odnosno, njihova međuodnosa, nailazimo i u 21. stoljeću na ista suštinska pitanja i vrlo sličnu argumentaciju, kakva je dominirala u 19. stoljeću. Pokušaji identifikiranja ove tri razine u 19. stoljeću prolazili su, manje-više, u ocrtavanju granica svake od njih. Gdje završava jedna, a počinje druga, što je *input* jedne, a što *output* druge, dokle seže ruka politike, a što je područje autonomije vojske itd.

Dvadeseto je stoljeće, u studijama vojske i politike u Americi prvenstveno obilježeno *huntingtonovskim* inzistiranjem na radikalnom vojnom profesionalizmu, distinkciji vojnog i političkog i naglašavanjem materijalne i ideološke superiornosti u odnosu na protivnika. U globalnoj, blokovskoj slici, u kojoj je dominirao nuklearni potencijal, SAD u svojoj pragmatičnosti nisu vidjele nekog opravdanog razloga ni smisla baviti se operativnom razinom.

Na kraju 20. i početku 21. stoljeća ta se slika uvelike promijenila. U Americi, kao i općenito na Zapadu, operativna razina etablirano je područje. Međutim, samo malo dublji pogled na ono što se unutar operativne razine događa te kakvi se odnosi uspostavljaju na relaciji političko-vojno, te strateško-operativno-taktičko, otkriva nam svu složenost nasljeđa prošlih vremena i postmodernističke neodređenosti novih.

ZAŠTO VOJSKA NE VOLI STRATEGIJU?

Već se može smatrati općim mjestom svakog razmatranja vojno-političkih odnosa, klasična vojna kuknjava o nejasno i nekonzistentno definiranim i iskazanim političkim/strateškim smjernicama koje vojska očekuje od političkog establišmenta.

Prisjetimo se samo Moltkea starijeg¹ i njegovih pogleda o odnosu vojnog i političkog. Moltke stariji je smatrao da politika može biti zanemarena kad neprijateljstva

¹ Helmuth von Moltke (1800.-1891.) bio je njemački feldmaršal. Trideset godina bio je načelnik stožera pruske vojske. Smatra se jednim od najvećih vojnih stratega druge polovice 19. stoljeća. Obično se u literaturi navodi kao Moltke stariji, kako bi ga se razlikovalo od nećaka Helmutha Johanna Ludwiga von Moltkea.

počnu. Vjerovao je da politika ne može biti promatrana izdvojeno od strategije. Slagao se sa stanovištem kako je strategija usko povezana sa zahtjevima i uvjetima koje zadaje politika, ali operacija mora biti vođena bez obaziranja na politiku. Političari su odgovorni za strategiju u mirnodopsko vrijeme, dok su vojnici jedini odgovorni za vojne akcije u ratu.

Moltke drži kako politika koristi rat za ostvarenje svojih ciljeva. Ona odlučujuće utječe na početak i kraj rata. Tamo gdje strategija služi politici bolje i radi isključivo na ostvarenju ciljeva politike, u potpunosti je neovisna od politike u svojim akcijama. Vojna razmatranja odlučujuća su za smjer rata. Suprotno, politička razmatranja odlučujuća su samo ukoliko ne zahtijevaju nešto nemoguće s vojnog gledišta. Moltke je smatrao da politika može činiti s njegovim pobjedama što je volja, jer to nije njegova stvar; korištenje pobjede ili poraza ekskluzivno je pravo politike (Vego, 2009.).

Koliko god ovo Moltkeovo gledište danas zvučalo anakrono, ono je u svojim bitnim elementima prilično snažno zastupljeno i danas. U korijenu Moltkeovog zazora spram političkog involviranja u vođenje rata krije se duboko nepovjerenje u sposobnost političara da razumiju područje vojne ekspertize. „*Dajte nam jasne i nedvosmislene političke smjernice, pustite nas da obavimo posao, a onda s našim rezultatima činite što vas je volja!*“, tako bi se jednostavno mogla izraziti Moltkeova poruka političarima. Međutim, takvu poruku vojska zapravo šalje i danas.

Govoreći danas o operativnoj razini, najjednostavnije možemo reći kako se radi o području između strategije i taktike (koliko god to možda banalno zvučalo). Ono čemu danas teži, primjerice američka vojska², to je kreirati operativnu razinu kao *policy-free zonu* u kojoj je vojna ekspertiza nesputana i u kojem vojska vraća pod svoj nadzor vođenje rata. Želja je vojnika da političari budu fokusirani na politiku (*policy*) i strategiju, a da im ostave vođenje rata. Drugim riječima, to je želja vojske da se fokusira na operativnu razinu rata, njihovu profesionalnu domenu; oni se ne žele baviti strategijom, posebice jer počiva na civilno-vojnom području (Ricks, 2011a). Upravo snažno ispreplitanje „civilnih“ elemenata s klasičnim vojnim, stalno i uporno naglašavanje novih „nevojnih“ sposobnosti, novih igrača u, do tada, ekskluzivno vojnoj areni itd. nužno utječe na ove tendencije. Radi se o sklanjanju vojske na operativnu razinu, kao posljednje utočište vojne autonomije i vojne ekspertnosti, i to podjednako kod Moltkea u 19. stoljeću i Amerikanaca u 21. stoljeću. Olako napuštanje strategije od strane vojske možemo jednim dijelom objasniti ovim motivima obrane područja profesionalne autonomije, iako se tu možda više radi o obrani samo tradicionalnog i već zastarjelog poimanja odnosa vojnog i političkog. S druge strane, radi se o klasičnom nerazumijevanju strategije. Za potrebe ovog rada ograničit ću se na dva dominantna skupa problema u izučavanju i razumijevanju strategije:

² Pritom valja naglasiti kako se ovo zapravo na vrlo sličan način odnosi i na druge vojske. Američku vojsku ovdje posebno izdvajamo jer je njen angažman u globalnim razmjerima najvidljiviji, operacije koje provodi su široko poznate i najdetaljnije analizirane. Iako su u mnogim operacijama u kojima Američka vojska danas sudjeluje, prisutne i druge vojske, svim tim angažmanima upravo američka strana daje odlučujući pečat.

Prvo, činjenica je da je velik dio strategije "taktikaliziran", čime strategija postaje samo mala strelica na velikom zemljovidu. Postoji vrlo malo pravih strateških mislilaca kako unutar, tako i izvan vojske; oni su zapravo tek iznimka. Svjedoci smo kroničnog odsustva dubljeg razumijevanja strategije, a kao prevladavajući model promišljanja nameće se onaj taktički i tehnološki orijentiran.

Drugo, velik dio strategije u današnje vrijeme pun je dogmatskog materijala, općih mjesta i političkih fraza. Ta svojevrsna doktrinizacija i dogmatizacija u pristupu, nužno vodi fosilizaciji promišljanja o strategiji.

Neuspjeh u adekvatnom poučavanju vojnoj teoriji, postao je ključna sastavnica u obrazovanju časnika, a zbog toga je strategija postala intelektualno nedostižna. Strategija predstavlja višu razinu apstrakcije, koja mora biti konceptualno izvedena preko teorije. Teorija nam omogućava da vizualiziramo ono što ne možemo vidjeti. Teorije nam, poput zemljovida, omogućavaju vizualizirati teren kojega ne vidimo. Mi ne možemo "vidjeti" apstraktnu teoriju, mi je samo možemo teoretski vizualizirati. S obzirom da taktičku akciju možemo dobro vidjeti, to nam je postao prirodni modus preko kojeg se borimo protiv strateških apstrakcija.

Većina promišljanja o strategiji pokazuje koliko je veliko nerazumijevanje strategije. Strategija je umijeće stvaranja stvaralačke logike koja će racionalizirati nasilje ili kompetitivno ponašanje. Strategija se bavi stvaranjem pravila igre, a ne igranjem igre. Crte i strelice na zemljovidu su taktičko izražavanje strategije posredovano preko operativnog umijeća. Uzmimo primjer Jamesa Naismitha i njegova izuma - košarke. On je stvorio set pravila – generirajući logiku – racionalizirao kompetitivno ponašanje igrača kako bi stvorio održivi sport – strategiju. Treneri (stručnjaci operativnog umijeća) posreduju u igri pomoću pravila po kojima igraju igrači – taktičari. Strategija stvara pravila za igre po kojima igraju države. Strateški mislioci tragaju uvijek za novom logikom, novim pravilima, u kompetitivnom, često i nasilnom okruženju, kako bi narušili logiku protivnika. Lincoln, prvi zaista moderni strateški mislilac, promijenio je "igru" u Američkom građanskom ratu uvodeći "pravilo" emancipacije (Ricks, 2011b.). Woodrow Wilson strateški je doseg dao, ne američkim vojnim angažmanom u Prvom svjetskom ratu, već idejom kojom je taj angažman bio vođen – idejom o samoodređenju naroda.

Strateško promišljanje i djelovanje za vojsku ne bi trebalo predstavljati samo potenciju taktičkog ili operativnog, već njihov preduvjet i ishodište. Strategija ne daje smjernice operativnim ili taktičkim zapovjednicima, već pruža ideju čitave „igre“.

U 19. stoljeću mogla se povući prilično jasna razdjelnica između „velike strategije“ i vojne strategije, odnosno, gradivno tkivo svake od njih bilo je fundamentalno različito. Vojna strategija nije baratala „nevojnim“ aspektima nacionalne moći. Ono o čemu je vojska, izvan svojih organizacijskih granica, trebala razmišljati svodilo se jedino na korištenje kapaciteta društva u svrhu provođenja vojnih operacija. Vojni strateški aspekt za vojsku je po svojoj naravi bio gotovo isključivo vojni.

Dvadeset prvo stoljeće suočilo je vojsku s posve novom situacijom. Granica između vojske i civilnog društva je izbljedila, a pred vojnom organizacijom našle su

se zadaće aktivnije participacije u širem socijalnom kontekstu uz imperativno održavanje relativne autonomije, kompetentnosti i grupne kohezije (Smerić, 2005.). Na djelu je porast konvergentnosti vojnih i civilnih institucija te sve snažnije prožimanje vojnih i civilnih sektora društva, zbog tehnološke i organizacijske revolucije. Složene posljedice toga procesa za obilježje vojne organizacije nagovijestio je Janowitz i nazvao terminom „civilnizacija“ (*civilianization*). Ona je rezultat tehnološkog razvoja složene mašinerije ratovanja, koja je oslabila crtu razlikovanja između vojne i nevojne organizacije, pa vojni *establišment* sve više pokazuje obilježja karakteristična za bilo koju veliku organizaciju (Janowitz, 1974.). Možemo reći kako je vojno organizacijski autoritet danas poljuljan društvenom marginalizacijom oružanih snaga (u zonama „post-vojnih“ društava bez rata) usprkos jačanju njihovih operativnih sposobnosti. To se prije svega događa redefiniranjem starih i pojavom novih „netradicionalnih“ vojnih zadaća, smanjivanjem autonomije djelovanja (uzrokovanim izgradnjom i jačanjem globalnih normi i snažnih transnacionalnih pokreta i institucija) te transformacijom oružanih snaga od agencije koja „utjelovljuje“ državu u tek jednog od aktera koji postavljaju zahtjeve za dodjelom državnih resursa. Vojna organizacija u odnosima s državom, tako gubi svoj ekskluzivitet. Vojska, koja je ranije samozadovoljno isticala svoju ekspertnost u „*managementu nasilja*“ (Huntington, 1994.), kojoj je upravo ta ekspertnost, uz korporativni identitet i profesionalnu autonomiju, bila glavni adut u izgradnji autoriteta u odnosima koje uspostavlja s državom i društvom, danas mora nanovo izgrađivati, isprobavati, dokazivati svoju ekspertnost. Vojska se više ne bavi nevojnim aspektima kako bi poduprla ostvarivanje vojnih ciljeva, već vojne aspekte usklađuje s nevojnim, od vojnih sposobnosti se traži da budu više civilne nego vojne, od vojnika se traži da bude i diplomat, humanitarac, ekolog i sociolog. Kako su te pojave i tendencije uočljivije na strateškoj razini, vojska se od njih pokušava „zaštititi“, sačuvati svoj tradicionalni imidž, tako da bježi na operativnu razinu koju želi kreirati kao *policy-free* zonu.

VOJNA EKSPERTIZA U POSTMODERNOM DOBU

Da bi političari učinkovito mogli upravljati vojskom, moraju poznavati to čime upravljaju. Tamo gdje nema civilne obrambene ekspertize, nema ni upravljanja. Općenito se može reći kako uvijek postoji latentna napetost između civilnih političkih upravljača i vojnika: političar treba upravljati vojskom, a za to mu nedostaju specifična znanja. Pritom je problem zapravo u činjenici što su alternativni izvori nedostajućeg znanja vrlo oskudni. Ukoliko se političar, da bi donio odluku o vojnoj ili obrambenoj problematici, mora isključivo osloniti na *inpute* koje dobiva od vojske, može li se uopće govoriti o civilnom upravljanju?

Iz te perspektive čini se kako je vojska u povoljnijoj poziciji, te da je problem s ekspertizom prebačen u polje političara. Ako je to tako, odakle onda vojne žalopojke o smušenim političkim smjernicama i zahtjevima? Ne bi li vojska u takvom odnosu snaga i ekspertizom tako čvrsto na njenoj strani trebala dominirati i na strateškoj razini, a ne se odmicati?

U staroj Ezopovoj basni o lisici i ježu kaže se: „*Lisica zna mnogo toga, ali jež zna jednu važnu stvar.*“ Uz svu svoju vještinu i lukavstvo, lisicu je porazila ježeva obrana. Poput lisice, demokratski izabrani političari i vlade moraju znati mnogo toga, dok vojska, baš poput ježa, zna jednu važnu stvar: sve o nacionalnoj sigurnosti i obrani. Na kraju krajeva, oni su svoje karijere posvetili izučavanju tih područja i osposobljavanju za djelovanje u njima; oni pripadaju institucijama čiji je fokus gotovo u potpunosti na obrani i sigurnosti; oni se uspinju u hijerarhiji ovisno o svojem znanju i umijeću u pripremljenosti za rat. Nemoguće je da civili, kojima takav *background* nedostaje, razviju ekspertizu u području obrane, koja bi imalo bila nalik na onu koju posjeduje profesionalni časnički zbor. Časnici će često koristiti strategiju ježa, odnosno, izazvati civile i njihovo pravo da precizno kontroliraju uporabu vojne moći, zbog nedostatne civilne ekspertize na tom području (Bruneau, 2005.).

Međutim, Thomas C. Bruneau ne vjeruje da civili trebaju postati eksperti u području obrane, kako bi mogli biti uspješni u izvršavanju svojih dužnosti. Oni moraju znati ono što je važno, odnosno preciznije, moraju znati razlučiti što je važno znati, a što nije. Bruneau smatra kako civili trebaju znati onoliko koliko je potrebno da bi se osiguralo da oružane snage izvrše ono što se od njih traži. Zbog toga on nudi nešto drugačiji pristup civilno-vojnim odnosima po kojem lisice (civili) mogu bolje razumijeti što to jež zna (moderna nacionalna sigurnost i obrana) te tako osnažiti odnose između civilnih vladinih i vojnih dužnosnika.

Iako je, nesporno, upravljanje vojskom, a šire i obranom, ovisno o stupnju ekspertize civilnih upravljača (političara), često se zaboravlja kako se sadržaj te ekspertize bitno promijenio te bacio sasvim novo svjetlo na područje civilno-vojnih odnosa. Točna je Bruneauova opaska kako civili nikad ne mogu razviti takvu ekspertizu u području uporabe vojne moći, kao što to mogu vojnici. Međutim, ta činjenica više nema takvu težinu kakvu je imala prije 30 ili 40 godina. S obzirom na to da se sigurnosno okruženje dramatično promijenilo, da su tradicionalne vojne zadaće skoro gurnute na marginu, više nije tako izvjesno da je ekspertiza koju posjeduje vojska tako važan element za gradnju dominantne pozicije u civilno-vojnom kompleksu odnosa. Vojsci se svakodnevno dodjeljuju zadaće za čije izvršavanje je ona primorana dobro poznavati područje politike, diplomacije, ekonomije, društvenih odnosa i sl., zadaće koje zahtijevaju koordinirano djelovanje s drugim vladinim i nevladinim organizacijama i institucijama. Ta vrsta ekspertize tradicionalno ne pripada u vojnu domenu, već u političku. Upravo stoga, promjena sigurnosnog okružja i novih uloga vojske promijenila je i područje potrebne vojne ekspertize. Ravnoteža kompetencija tako se lagano pomiče prema civilnoj strani, ali ne zato jer su političari stekli nova znanja, već zato što se promijenio set znanja koji je potreban da bi se djelovalo u području obrane i sigurnosti. Jedina nevolja pritom je što političari, razmišljajući gotovo isključivo u četverogodišnjoj perspektivi, vrlo lako izgube ovu prednost. Vojska, koja nije na takav način na političkom tržištu, ima dugoročniju perspektivu, a i respektabilnu organizacijsku infrastrukturu kojima može premostiti novonastalu prazninu (Domjančić, 2012.).

Odmicanje vojske od strateške razine, jer u njoj vojska prepoznaje sve više političkog, a sve manje vojnog „materijala“ čini se logičnim i razumljivim, ali ne i previše mudrim. Takvom orijentacijom vojska pokazuje veću zagledanost u 19. stoljeće, nego razumijevanje postmodernih aspekata današnjice. Moglo bi se reći, kako vojska čini jednu tipičnu „renesansnu grešku“: upravo je na identičan način, renesansni čovjek, u svojoj opčinjenosti antičkim vremenima, propustio prepoznati neke očite znakove novog vremena.³

STRANPUTICE POSTMODERNIZMA

Postmoderne vojske možemo definirati kombinacijom promjena koje se odnose na pomak od obrane nacionalnog teritorija ka *peacekeeping* operacijama i drugim sličnim operacijama; pomak ka potpuno dragovoljnim oružanim snagama uz sve veći porast sofisticirane vojne tehnologije; rušenje tradicionalne vojne hijerarhije i vojno-civilnih granica; napuštanje tradicionalne poslušnosti, pa čak i u instituciji kao što je vojska; način na koji su šira društvena pitanja uzdrmala vojsku itd.

Postmoderne oružane snage suočavaju se sa zbunjujućim scenarijem – izazovom strukturalne organizacijske i operativne prilagodbe na novu konfiguraciju prijetnji nacionalnoj sigurnosti, pri čemu spremnost za angažiranje u „novim misijama“ (uz očuvanje sposobnosti za provedbu „tradicionalnih“) treba biti ostvarena usprkos trendu opadanja vojne potrošnje i skeptičnijem stajalištu javnosti. Paradoksalni obrazac relativnog slabljenja oslanjanja društva na vojne institucije, uz istodobno proširenje njihovih zadaća, marginalizira oružane snage usprkos tome što njihove sposobnosti postaju sve relevantnije (Smerić, 2005: 540). Na prvi pogled stvarno se stječe dojam svojevrsnog razoružavanja oružanih snaga. Nije li uporno isticanje potrebe razvoja nevojnih sposobnosti oružanih snaga, izvršenje nevojnih zadaća te naglašavanje svih drugih, samo ne oružanih aspekata vojnog djelovanja, plediranje za razoružavanjem oružanih snaga? Međutim, to razoružavanje događa se zapravo samo u području javnoga političkoga govora. Naime, političke deklaracije koje tematiziraju područje obrane i sigurnosti nude sliku trenda odumiranja tradicionalne uloge oružanih snaga, dok se istovremeno razvoj sposobnosti tih snaga kreće upravo u smjeru učvršćenja njihove tradicionalne pozicije. Ne razvijaju se, dakle, nikakve spektakularne nevojne sposobnosti za suočavanje s modernim „sveobuhvatnim“ izazovima, već se razvijaju klasične, „tradicionalne“ vojne sposobnosti u tehnološki sofisticiranijoj varijanti. Čak se i oslanjanje društva na vojne institucije nije smanjilo, već se prije radi o izvjesnoj nelagodi tih društava s kojom ih suočava liberalno-demokratska tradicija. Nezainteresiranost za vojsku i vojne zadaće samo je način bijega od te nelagode.

Iako vojska ima i preduvjeta i kapaciteta, a i organizacijskog interesa razumijeti izazove postmodernizma, svjedoci smo značajnog deficita takvog razumijevanja.

³ Dobar primjer za ovo je Niccolo Machiavelli.

Postmodernizam se u vojnoj interpretaciji u velikoj mjeri sveo na pitanje uporabe tehnologije. Tako će, primjerice, brigadir američkih zračnih snaga John A. Warden III., s neskrivenim entuzijazmom reći kako će rat u 21. stoljeću biti bitno drugačiji od bilo kojega rata prije, uzimajući kao prijelomnicu Zaljevski rat,⁴ „*Američki ratovi bit će sve precizniji; nepreciznost će fizički i politički postati preskupa*“ (Warden, 1995.). Štoviše, on je gotovo uvjeren kako će sve preciznija oružja kojima raspolažemo usmjeravati naše potencijalne neprijatelje ka odustajanju od njihovih političkih ciljeva, a uz malo sreće, to će i cijeli svijet pokrenuti u tom smjeru. Ovo nije samo krajnje pojednostavljeno, gotovo karikaturalno viđenje postmodernog doba, nego iskaz suštinskog nerazumijevanja naravi društvenih procesa. Ukoliko se ratovi ili vojni angažman općenito razumijevaju kao rukovanje nekim tehničkim sustavom, onda strateški, operativni ili taktički pridjev postaje sasvim slučajan i proizvoljan.

Pokušajmo stvari pogledati na primjeru sveprisutnog i dobro poznatog problema Afganistana. Neodređenost i višeznačnost američke strategije prema Afganistanu učinila je operativnu razinu razmatranja tog problema daleko zahtjevnijom. Postavlja se pitanje može li se to smatrati izoliranim slučajem, odrazom specifičnih i ambivalentnih međunarodnih okolnosti, ili pak, predstavlja jasan iskaz svojevrsnog preslagivanja već klasičnog trojstva – strateško-operativno-taktičko. Možemo li iz očite i prenaplašene asimetričnosti i nepravocrtosti strateške, operativne i taktičke razine ratovanja, uz izražene „međurazinske skokove“ i „praznine“, izvući zaključak o posve novoj i dalekosežnijoj paradigmi, i to ne samo ratovanja, već prije svega, odnosa vojnog i političkog? S druge strane, nije li upravo asimetričnost i nepravocrtost oduvijek temeljno obilježje svih sukoba, bez obzira radi li se o državnim zajednicama ili društvenim entitetima, a šabloniziranje te ambivalentnosti inspirirano je samo našom potrebom jasnijeg predočavanja složenih problema?

Pogled na recentnu američku vojnu doktrinu kroz leće operativne teorije otkriva zapravo mnogo veći kontinuitet između tzv. *high-tech* doktrina iz 1990-tih i današnjeg naglašavanja protupobunjeničkog djelovanja (*counterinsurgency* - COIN). Nedostatak strateških smjernica s političkog vrha, ograničena vojna sredstva (odnosno ograničenje njihove uporabe) stavljaju povećane zahtjeve pred operativnu teoriju, što rezultira u teorijskim inovacijama u uvjetima strateške neodređenosti (Elkus, 2009.). Iz toga bi zapravo slijedio paradoksalan zaključak kako je nedostatak strateške artikulacije i konceptualizacije zaslužan za razvoj i inovativnost operativne teorije. Međutim, problem s ovako izvedenom argumentacijom ogleda se barem u dva područja:

1. Zanemaruje se činjenica da ne možemo govoriti o operativnoj razini, ukoliko nema strateške razine. Operativna razina je most između strateške/političke razine i taktičke, a ne zamjena za jednu od njih. Nedostatak strateških smjernica ne vodi inovativnosti u operativnoj teoriji i praksi, nego lutanju.

⁴ U takvom poimanju rata, u kojemu se presudnom smatra uporaba tehnologije, upravo se Zaljevski rat uzima kao simbolični početak 21. stoljeća.

2. Ovakva argumentacija pokazuje nerazumijevanje naravi društvenih procesa⁵ i predstavlja pokušaj da se složeni međudnos subjekata, čimbenika i uvjeta kod tih procesa objasne primjenom pojednostavljenih modela posuđenih iz prirodnih i tehničkih znanosti.

Bez obzira na ove opaske koje ukazuju na bizarnost i logičku nedosljednost pri izvođenju zaključaka, valja naglasiti kako se time ne umanjuje doseg komparacije *high-tech* doktrina iz 1990-tih i COIN-doktrina danas. U oba slučaja nailazimo na podjednaku razinu isključivosti, svojevrsne fasciniranosti tehničko-tehnološkom stranom pristupa, koji, ne samo da operativno djelovanje vuče prema taktičkom angažmanu, već sve češće i stratešku razinu zatrpava taktičkim pojedinostima.

Doktrinarni modeli, poput Operacija zasnovanih na učincima (*Effects-Based Operations - EBO*), odnosno, Pristupa operacijama zasnovanog na učincima (*Effects-Based Approach to Operations – EBAO*) pokušavaju kombinirati ekonomičnost u angažiranju snaga s vrlo ambicioznim ciljem koordiniranja svih strateških elemenata nacionalne moći u njihovoj uporabi na operativnoj razini. EBAO na neprijatelje gleda kao na organske sisteme, čije se akcije usmjeravaju preko integrirane i holističke koncentracije vojnih i nevojnih „efekata“. Međutim, takav pristup pojednostavljuje narav društvenih procesa, te na društvene konstrukte, koji su po svojoj naravi dinamični i ambivalentni, gleda iz prizme jednoznačnosti i predvidljivosti. Američki general Paul K. Van Ripper upozorava kako ti tzv. „sistemske pristupi“ često zanemaruju količinu znanja koja nam je potrebna da bismo jedan društveni sistem mogli razumjeti (Van Ripper, 2009.). Važnost znanja koje nam nedostaje da bismo zaokružili sliku, zbog nemogućnosti ili otežanosti njegova stjecanja, skloni smo minimizirati. Na taj način, pojednostavljivanje uvjeta, čimbenika, odnosno, čitavog seta pitanja koji čine parametre neke operacije, dovodi do iskrivljavanja. Pritom je moguće da neka taktička akcija bude uzdignuta na razinu strateškog efekta, a da se strateški doseg tog efekta ogleda jedino u naknadnoj racionalizaciji. Izraelski analitičar Ron Tira vrlo je izravan u svojoj kritici: smatra kako su EBAO i njegovi „intelektualni rođaci“, ustvari, skočili iz čisto taktičke i operativne razine u strateški efekt (Tira, 2009.). Kako taktički i/ili operativni angažman izaziva strateški efekt, prikazuje se gotovo u automatiziranom modelu: poticaj – akcija. Tako će čisto materijalni očaj, uništenje i bijeda potaknuti kognitivni kolaps, pa će stoga neprijatelj jednostavno prihvatiti poraz. U tom jednoznačnom, pravocrtnom modelu tehnološka i informacijska superiornost jednostavno diktira slijed događaja i njihov tempo. Ukoliko rezultati tih događaja („efekti“) nisu identični zamišljenom modelu, dva su moguća odgovora:

- potrebno je pojačati input (taktički i operativni), odnosno povećati razinu fizičkog uništenja ili
- dobiveni rezultat („efekt“) jednostavno proglasiti dostojnim surogatom očekivanog „strateškog efekta“.

⁵ Radilo se upravo o društvenim procesima, a ne prirodnim ili tehničkim, pa se i na analizu, razumijevanje, tumačenje tih procesa moraju primjenjivati metode društvenih znanosti.

Svaki doktrinarni model ili planski konstrukt koji pokušava mehanički primijeniti točna, egzaktna načela u području koje je po svojoj prirodi nesigurno i ambivalentno, kao što je to slučaj s ratom ili bilo kojim oblikom društvenog sukoba, osuđen je na neuspjeh (Mattis, 2008.).

Vego, primjerice, smatra kako zagovornici pristupa temeljenog na učincima pokušavaju umijeće (vještinu) odvojiti od ratovanja i nadomjestiti ga čistom znanošću (Vego, 2006.). Ova, naizgled bezazlena, dosjetka skriva u sebi dublje referiranje na recentne rasprave o društvenim znanostima i njihovoj funkciji te suočavanje s tim pitanjem u području kojim se kreće vojna ekspertiza.

ZAKLJUČAK

Zaboravljanje strategije i bijeg na operativnu razinu kao *policy-free* zonu, s jedne strane, te projektiranje doktrinarnih i planskih modela tehnološki isključivih i ukorijenjenih u taktičkom detaljiziranju, s druge strane, dva su lica istog problema. Oboje samo ukazuje na kronično nerazumijevanje strategije, nedostatak pravih strateških mislilaca i na potrebu propitivanja i analiziranja odnosa vojnog i političkog u novom postmodernom dobu.

Ukoliko se vojna ekspertiza fokusira isključivo ili pretežno na taktičko-tehnička pitanja razvoja i uporabe oružanih sustava, time neće promijeniti samo postojeću strukturu oružanih snaga, modalitete i mogućnosti njihove uporabe, već iz temelja uzdrmati identitet vojske kao organizacije i vojne profesije. Bijeg vojske od strategije u neku utopijsku *policy-free* zonu i svođenje planiranja operativne uporabe na prikaze pojednostavljenih matematičkih modela, zorno pokazuju ove nove trendove. Zbog toga, civilno-vojni odnosi danas prolaze kroz razdoblje koje se po dalekosežnosti posljedica, kako po vojsku, tako i po društvo, može mjeriti s razdobljem uspostave nacionalne države, a po svom globalnom dosegu čak ga i nadmašuje.

LITERATURA

- Bruneau, Thomas C. (2005.) *Civil-Military Relations in Latin America: The Hedgehog and the Fox Revisited*. Revista Fuerzas Armadas y Sociedad, Año 19, No 1-2, 111-131.
- Domjančić, Stjepan (2012.) „Latinskoamerička i istočnoeuropska tranzicija: komparativna analiza civilno-vojnih odnosa“, *Polemos* 15(1): 55-76.
- Elkus, Adam (2009.) Operational art and modern American strategy. Preuzeto s: <http://www.opendemocracy.net/opensecurity/adam-elkus/operational-art-and-modern-american-strategy> (22.08.2012.)

- Huntington, Samuel P. (1994.) *The Soldier and the State: The Theory and Politics of Civil- Military Relations*. Cambridge, Massachusetts – London, England: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Janowitz, Morris (1974.) *The Professional Soldier. A Social and Political Portrait*. New York- London: The Free Press-Collier Macmillan.
- Mattis, James N. (2008.) *USJFCOM Commander's Guidance for Effects-based Operations*. JFQ, 41 4th quarter 2008, NDU Press, Washington, DC. Preuzeto s: <http://www.ndu.edu/press/lib/pdf/jfq-51/JFQ-51.pdf> (22.08.2012.)
- Ricks, Thomas E. (2011.) *Why I don't believe there is really such as thing as an 'operational' level of war?* Preuzeto s: http://ricks.foreignpolicy.com/posts/2011/02/17/why_i_dont_believe_there_is_really_such_as_thing_as_an_operational_level_of_war (22.08.2012.)
- Ricks, Thomas E. (2011.) *And another thing: Military strategic education is far worse than Tom thinks*. Preuzeto s: http://ricks.foreignpolicy.com/posts/2011/06/22/and_another_thing_military_strategic_education_is_far_worse_than_tom_thinks (22.08.2012.)
- Smerić, Tomislav (2005.) *Sparta usred Babilona? Sociologijski aspekti vojne profesije*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Tira, Ron (2007.) *The Limitations of Standoff Firepower-Based Operations*. Tel Aviv University, Tel Aviv: Institute for National Security Studies.
- Van Riper, Paul K. (2009.) *EBO: There was No Baby in the Bathwater*. Washington, DC: *Joint Forces Quarterly*, Issue 52, 1st quarter 2009, NDU Press,
- Vego, Milan N. (2006.) *Effects-Based Operations: A Critique*. JFQ, 41 2^d quarter 2006, NDU Press, Washington, DC. Preuzeto s: <http://www.ndu.edu/press/lib/pdf/jfq-41/JFQ-41.pdf> (22.08.2012.)
- Vego, Milan N. (2009.) *Joint Operational Warfare – Theory and Practice*. Newport, Rhode Island: U.S. Naval War College.
- Warden III, John A. (1995.) *Air Theory for the Twenty-first Century*. U: *Battlefield of the Future - 21st Century Warfare Issues*. Air University, Maxwell. Preuzeto s: <http://www.airpower.maxwell.af.mil/airchronicles/battle/chp4.html> (22.08.2012)

WARFARE IN THE 21ST CENTURY – POSTMODERNISM OR RETURN TO THE 19TH CENTURY

Stjepan Domjančić

Summary

Warfare in the 21st century was significantly marked by military fleeing from strategic issues and using operational or even tactical levels of activity. These operational and tactical levels are shaped by militaries as policy-free zones. In the military perception that has become the last safehaven of military expertise, which is autonomous and free from the increasing number of civilian elements in the mosaic of civil-military relations. On the other hand, modern militaries create doctrinal and planning models of conducting operations, which are technologically exclusive and rooted in tactical detailing. All of this indicates a chronic lack of understanding of strategy, a lack of real strategic thinkers and the need for analyzing military and political relations in the new post-modern age. It can be said that civil-military relations, therefore, are going through an extremely dynamic and sensitive period, both in the military, and society, which according to the extent of implications this entails, can be comparable with the period of the establishment of the nation-state and may even go further.

Key words: warfare, strategic level, operational level, postmodernism, doctrinal and planning models